

Repertoriul jurisprudenței

CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
JULIANE KOKOTT
din 17 noiembrie 2016¹

Cauza C-469/15 P

**FSL Holdings și alții
împotriva**

Comisiei Europene

„Recurs — Concurență — Înțelegeri (articolul 101 TFUE) — Piața europeană a bananelor — Cartelul bananelor din regiunea Europei de Sud (Italia, Grecia, Portugalia) — Coordonarea în stabilirea prețurilor și schimbul de informații relevante în acest sens — Admisibilitatea probelor — Interdicțiile de valorificare a probelor — Descoperiri întâmplătoare — Cooperarea cu autoritățile naționale — Transmiterea unor probe de către autorități naționale care nu sunt autorități de concurență — Dreptul la apărare — Protecția jurisdicțională efectivă — Normele de clemență — Conceptul de restrângere a concurenței prin obiect”

I – Introducere

1. În cadrul unei proceduri privind o înțelegere de tip cartel, Comisia poate utiliza probe care i-au fost transmise de o autoritate fiscală națională și care au fost descoperite de aceasta din urmă în mod întâmplător? În esență, aceasta este problema juridică cu care a fost sesizată Curtea în cadrul recursului în discuție.

2. Această problemă se ridică în contextul „cartelului bananelor” din regiunea Europei de Sud, identificat cu câțiva ani în urmă². La acest cartel au participat grupurile de societăți Chiquita și Pacific. În acest sens, în anul 2007, Comisia a primit de la poliția financiară din Italia³ informații obținute în cadrul unei proceduri privind infracțiuni fiscale. În continuare, în decizia din 12 octombrie 2011⁴, Comisia s-a întemeiat și pe aceste informații și a constatat o încălcare a articolului 101 TFUE, aplicând o amendă de milioane de euro în sarcina a trei dintre societățile grupului Pacific, mai precis a FSL Holdings (FSL), a Léon Van Parys (LVP) și a Pacific Fruit Company Italy SpA (PCFI)⁵.

3. Instanța de fond a admis numai în parte acțiunea în anulare introdusă de aceste trei societăți. În Hotărârea din 16 iunie 2015⁶, Tribunalul a respins în parte acțiunea, iar FSL, LVP și PCFI continuă să își urmărească interesele privind protecția jurisdicțională prin recursul introdus la Curte.

1 — Limba originală: germana.

2 — Cu câțiva ani în urmă, Curtea s-a pronunțat deja cu privire la cartelul bananelor din regiunea *Europei de Nord*, în Hotărârea din 19 martie 2015, *Dole Food și Dole Fresh Fruit Europe/Comisia* (C-286/13 P, EU:C:2015:184), și în Hotărârea din 24 iunie 2015, *Fresh Del Monte Produce/Comisia și Comisia/Fresh Del Monte Produce* (C-293/13 P și C-294/13 P, EU:C:2015:416).

3 — Guardia di Finanza.

4 — Decizia C(2011) 7273 final a Comisiei din 12 octombrie 2011 privind o procedură de aplicare a articolului 101 [TFUE] (cazul COMP/39482 – Fructe exotice [banane], rezumat în JO 2012, C 64, p. 10), denumită în continuare „decizia în litigiu”.

5 — Denumite în continuare și împreună „recurente”.

6 — Hotărârea din 16 iunie 2015, *FSL și alții/Comisia* (T-655/11, EU:T:2015:383), denumită în continuare „hotărârea atacată”.

4. Posibilitatea de valorificare a unor informații și probe primite de Comisie de la autorități naționale aduce atingere unei componente principale a sistemului modernizat al aplicării legislației în materie de concurență, introdusă prin Regulamentul (CE) nr. 1/2003⁷. În mod corespunzător, în speță, hotărârea Curții va preciza calea de colaborare viitoare între autoritățile de la nivelul Uniunii și de la nivel național, atât pentru autoritățile de concurență, cât și pentru autoritățile administrative care își desfășoară activitatea în alte domenii.

5. În plus, în speță se ridică câteva probleme de rutină legate de normele de clemență, de protecția jurisdicțională efectivă și de conceptul de restrângere a concurenței prin obiect.

II – Cadrul juridic

6. Cadrul juridic aplicabil în speță este definit de articolul 101 TFUE și de Regulamentul nr. 1/2003.

7. Articolul 12 din Regulamentul nr. 1/2003, intitulat „Schimbul de informații”, prevede următoarele:

„(1) În scopul aplicării articolelor [101 TFUE și 102 TFUE], Comisia și autoritățile de concurență ale statelor membre pot să facă schimb sau să utilizeze ca mijloc de probă orice element de fapt sau de drept, inclusiv informații confidențiale.

(2) Informațiile schimbate nu pot fi utilizate ca mijloc de probă decât pentru aplicarea [articolului 101 TFUE sau 102 TFUE] și în scopul pentru care au fost colectate de către autoritatea care le transmite. Totuși, atunci când legislația națională de concurență se aplică în aceeași cauză și în paralel cu dreptul comunitar al concurenței, iar rezultatul nu este diferit, informațiile schimbate în temeiul prezentului articol pot fi folosite și pentru aplicarea dreptului național al concurenței.

(3) Informațiile schimbate în temeiul alineatului (1) pot fi folosite ca mijloc de probă pentru a impune sancțiuni persoanelor fizice atunci când:

- legislația autorității care le transmite prevede sancțiuni asemănătoare în cazul încălcării [articolului 101 TFUE sau 102 TFUE] din tratat sau, în absența acestora,
- informațiile au fost obținute într-un mod care asigură același nivel de protecție a dreptului la apărare al persoanelor fizice ca și cel prevăzut de normele naționale ale autorității care le primește. Totuși, în acest caz, informațiile schimbate nu pot fi utilizate de către autoritatea care le primește pentru a impune sancțiuni privative de libertate.”

8. Considerentul (16) al Regulamentului nr. 1/2003 conține următoarele precizări referitoare la articolul 12:

„Fără a aduce atingere oricăror dispoziții naționale contrare, schimbul de informații și utilizarea unor asemenea informații ca mijloace de probă ar trebui permise între membrii [Rețelei Europene de Concurență], chiar și atunci când informațiile sunt confidențiale. Informațiile în cauză pot fi folosite pentru aplicarea [articolelor 101 TFUE și 102 TFUE], precum și pentru aplicarea în paralel a legislației naționale de concurență, cu condiția ca aplicarea acestora din urmă să se raporteze la aceeași cauză și să nu ducă la un rezultat diferit. Atunci când informațiile schimbate sunt folosite de către autoritatea care le primește pentru a impune sancțiuni întreprinderilor, nu ar trebui să existe alte limite la utilizarea informațiilor decât obligația de a le utiliza în scopul pentru care au fost colectate, dat fiind faptul că sancțiunile impuse asupra întreprinderilor sunt de același tip în toate sistemele. Drepturile la apărare de care beneficiază întreprinderile în diferite sisteme pot fi considerate ca suficient de

7 — Regulamentul (CE) nr. 1/2003 al Consiliului din 16 decembrie 2002 privind punerea în aplicare a normelor de concurență prevăzute la articolele 81 [CE] și 82 [CE] (JO 2003, L 1, p. 1), denumit în continuare „Regulamentul nr. 1/2003”.

echivalente. Totuși, în ceea ce privește persoanele fizice, acestea pot fi supuse unor tipuri de sancțiuni substanțial diferite de la un sistem la altul. În acest caz, este necesar să se asigure faptul că informațiile pot fi folosite numai în cazul în care au fost obținute prin respectarea aceluiași nivel de protecție a drepturilor la apărare ale persoanelor fizice ca acela care este prevăzut de normele naționale ale autorității care le primește.”

9. În plus, trebuie să facem trimitere la articolul 28 alineatul (1) din Regulamentul nr. 1/2003, care are următorul conținut:

„Fără a aduce atingere articolelor 12 și 15, informațiile colectate în temeiul articolelor 17-22 se folosesc doar pentru scopul în care au fost obținute.”

10. În sfârșit, articolul 31 din Regulamentul nr. 1/2003, intitulat „Controlul exercitat de Curte”, prevede următoarele:

„Curtea de Justiție are plenitudine de competență cu privire la acțiunile introduse împotriva deciziilor prin care Comisia stabilește o amendă sau o penalitate cu titlu cominatoriu. Curtea de Justiție poate elimina, reduce sau mări amenda sau penalitatea cu titlu cominatoriu aplicată.”

III – Istoricul litigiului

11. Grupul de întreprinderi Pacific comercializează banane marca Bonita. Potrivit constatărilor Tribunalului, alături de Chiquita, Pacific a încălcat articolul 101 TFUE, prin încheierea unei înțelegeri pe piața bananelor din regiunea Europei de Sud, mai precis în Grecia, în Italia și în Portugalia.

A – *Situația de fapt și procedura administrativă*

12. La 26 iulie 2007, Comisia a primit de la poliția financiară italiană copii ale notelor personale ale unui salariat al Pacific, obținute cu ocazia unei inspecții efectuate la domiciliul și la biroul acestuia în cadrul unei anchete naționale în materie de infracțiuni fiscale în Italia⁸.

13. Ulterior, Comisia a efectuat inspecții la birourile importatorilor de banane din Italia și din Spania și a trimis mai multe solicitări, prin care părțile au fost invitate să prezinte din nou anumite informații care se aflau în dosarul de investigație al cazului cartelului de pe piața bananelor din regiunea Europei de Nord⁹.

14. La 12 octombrie 2011, după ce a transmis comunicarea privind obiecțiunile, a acordat întreprinderilor implicate acces la dosar și a audiat aceste întreprinderi, Comisia a adoptat decizia în litigiu.

15. În această decizie, Comisia a constatat că, în perioada 2004-2005, precizată concret, părțile respective ale înțelegerii de tip cartel și-au coordonat strategia de prețuri în Grecia, în Italia și în Portugalia în ceea ce privește prețurile viitoare, nivelurile prețurilor și oscilațiile și/sau tendințele prețurilor și au făcut schimb de informații cu privire la comportamentul viitor al pieței în ceea ce privește prețurile¹⁰. Comisia apreciază că comportamentul adoptat de părți face parte dintr-un sistem global, având ca obiectiv stabilirea liniilor de acțiune a acestora pe piață și restrângerea

8 — Punctul 7 din hotărârea atacată și considerentul (81) al deciziei în litigiu.

9 — În ceea ce privește cartelul bananelor din regiunea Europei de Nord, a se vedea Decizia C(2008) 5955 final a Comisiei din 15 octombrie 2008 privind o procedură de aplicare a articolului 81 [CE] (cauza COMP/39.188 – Banane, rezumată în JO 2009, C 189, p. 12).

10 — Punctul 22 din hotărârea atacată, precum și considerentele (94) și (187) ale deciziei în litigiu.

comportamentului lor comercial individual cu scopul de a urmări un obiectiv anticoncurențial identic și un obiectiv economic unic, și anume restrângerea sau denaturarea evoluției normale a prețurilor în sectorul bananelor în Italia, în Grecia și în Portugalia și schimbul de informații cu privire la acest subiect¹¹.

16. Potrivit Comisiei, faptele în cauză constituie un acord în sensul articolului 101 alineatul (1) TFUE întrucât întreprinderile respective s-au înțeles în mod explicit cu privire la un anumit comportament pe piață, cu scopul de a înlocui în mod deliberat riscurile concurenței cu cooperarea practică dintre ele. Comisia consideră, pe de altă parte, că, în ipoteza în care nu s-ar demonstra că părțile au subscris în mod explicit la un plan comun care ar constitui un acord, comportamentul în cauză sau părți din acesta ar constitui totuși o practică concertată în sensul articolului 101 alineatul (1) TFUE și că comunicările dintre părți au influențat comportamentul adoptat de acestea la stabilirea prețurilor bananelor pentru regiunea Europei de Sud¹².

17. Având în vedere participarea la această încălcare unică și continuă a articolului 101 TFUE, prin decizia în litigiu, Comisia a aplicat societăților FSL, LVP și PFCI, răspunzătoare în solidar, o amendă în cuantum de 8,919 milioane de euro. În schimb, având în vedere Comunicarea privind cooperarea, cuantumul amenzii aplicate în cazul Chiquita a fost zero¹³.

B – Procedura în primă instanță

18. La 22 decembrie 2011, FSL, LVP și PFCI au introdus împreună la Tribunal o acțiune în anulare împotriva deciziei în litigiu.

19. În Hotărârea din 16 iunie 2015, Tribunalul a anulat în parte decizia în litigiu, a redus amenda cu aproximativ o pătrime, până la valoarea de 6,689 milioane de euro și a decis o repartizare a cheltuielilor de judecată.

IV – Procedura în fața Curții

20. Prin cererea din 4 septembrie 2015, recurentele au introdus împreună prezentul recurs împotriva hotărârii Tribunalului.

21. Recurentele solicită Curții:

- cu titlu principal, anularea hotărârii atacate din cauza utilizării de probe obținute cu nerespectarea totală a procedurii prevăzute pentru strângerea lor și a aplicării eronate a Comunicării privind cooperarea din 2002 și, în consecință, anularea în întregime a deciziei în litigiu;
- cu titlu subsidiar, anularea în parte a hotărârii atacate, în măsura în care Tribunalul nu a efectuat un control jurisdicțional complet al amenzii aplicate recurentelor, și, în consecință, reducerea considerabilă a amenzii aplicate recurentelor în temeiul hotărârii atacate;
- cu titlu mai subsidiar, anularea în parte a hotărârii atacate, în măsura în care Tribunalul nu a stabilit în mod corect că încălcarea are ca obiect sau ca efect restrângerea concurenței, și, în consecință, trimiterea cauzei la Tribunal spre rejudecare, cu excepția cazului în care Curtea se consideră suficient de lămurită pentru a anula decizia Comisiei;

11 — Punctul 24 din hotărârea atacată, precum și considerentele (209) și (213) ale deciziei în litigiu.

12 — Punctul 23 din hotărârea atacată, precum și considerentele (188) și (195) ale deciziei în litigiu.

13 — Punctul 32 din hotărârea atacată și articolul 2 din decizia în litigiu.

— în orice caz, obligarea Comisiei la plata cheltuielilor de judecată efectuate de recurente în procedurile din fața Curții de Justiție și a Tribunalului.

22. La rândul său, Comisia solicită:

— respingerea recursului și

— obligarea recurentelor la plata cheltuielilor de judecată aferente procedurii.

23. Procedura de recurs în fața Curții s-a desfășurat în scris.

V – Aprecieri

24. În recursul formulat, FSL, LVP și PFCI nu mai reiau toate subiectele care au constituit obiectul procedurii în primă instanță. În recurs, sunt supuse judecării numai anumite probleme selectate. În acest sens, recurente se întemeiază pe patru motive de recurs, dintre care primul se referă la posibilitatea de valorificare a probelor transmise de poliția financiară italiană (a se vedea secțiunea A), al doilea motiv se referă la aplicarea Comunicării privind cooperarea (a se vedea secțiunea B), al treilea motiv se referă la principiul protecției jurisdicționale efective în ceea ce privește aplicarea amenzii (a se vedea secțiunea C), iar al patrulea motiv se referă la conceptul restrângerii concurenței (a se vedea la final secțiunea D).

A – Cu privire la posibilitatea de valorificare a probelor transmise de autoritățile fiscale italiene (primul motiv de recurs)

25. În speță, primul motiv de recurs, care se referă la posibilitatea de valorificare a probelor transmise Comisiei de poliția financiară italiană, are un rol principal. În opinia recurentelor, Comisiei i-ar fi fost interzis să valorifice notele personale ale unui salariat al Pacific, descoperite de poliția financiară italiană cu ocazia inspecției la domiciliul acestuia, efectuată în cadrul unei anchete penale în materie fiscală, ca probe pentru existența unei înțelegeri de tip cartel, administrate în cadrul unei proceduri administrative întemeiate pe articolul 101 TFUE și pe Regulamentul nr. 1/2003.

26. În esență, recurente reproșează că, la punctele 66-99 din hotărârea atacată, Tribunalul a încălcat dreptul lor la apărare, precum și cerințe de bază ale procedurii – mai precis aprecierile legislative exprimate la articolul 12 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1/2003. În plus, recurente consideră că Tribunalul a denaturat mijloace de probă.

27. În cele ce urmează, vom analiza fiecare dintre aceste trei puncte de vedere în câte un paragraf separat, dar considerăm că este util să grupăm tematic criticile formulate de recurente și să le examinăm într-o ordine modificată.

1. Cu privire la presupusa interdicție de valorificare a probelor

28. Punctul central al atacului recurentelor împotriva hotărârii Tribunalului este argumentul că la nivelul Uniunii nu pot fi acceptate probe obținute „cu nerespectarea totală a drepturilor fundamentale ale părților implicate” și că, astfel, este interzisă valorificarea lor.

29. Cu toate acestea, în speță, recurențele nu detaliază în niciun loc în ce constă concret presupusa nerespectare a drepturilor fundamentale, nici la nivelul Uniunii și nici la nivel național¹⁴. Rezultă din aceste elemente că argumentul recurențelor în acest sens este prea general și neclar pentru a putea fi apreciat din punct de vedere juridic¹⁵.

30. În ceea ce privește presupusa interdicție de valorificare a probelor transmise Comisiei de poliția financiară italiană, argumentele recurențelor oferă ocazia unor clarificări referitoare la condițiile în care se interzice utilizarea unor probe în cadrul unei proceduri privind o înțelegere de tip cartel.

31. Punctul de plecare al analizei ar trebui să fie faptul că existența unei înțelegeri de tip cartel poate fi dovedită prin orice mijloc de probă adecvat. Dreptul Uniunii nu prevede niciun principiu general potrivit căruia autoritățile de concurență se pot întemeia numai pe anumite probe sau pot recurge numai la probe obținute din anumite surse.

32. În plus, gama de probe posibile pentru săvârșirea încălcării constând într-o înțelegere de tip cartel este destul de largă. În consecință, potrivit jurisprudenței, în majoritatea cazurilor, existența unei practici sau a unui acord anticoncurențial trebuie să fie dedusă din anumite coincidențe și indicii care, privite în ansamblu, pot constitui, în absența unei alte explicații coerente, dovada unei încălcări a normelor de concurență¹⁶. Această concluzie este valabilă cu atât mai mult în cazul cartelurilor, care, potrivit naturii lor, sunt întemeiate pe confidențialitate și în cazul cărora, de regulă, însemnările participanților sunt reduse la minimum¹⁷.

33. În ceea ce privește forța probantă a respectivelor mijloace de probă, se aplică principiul liberei administrări a probelor, iar singurul criteriu pentru a aprecia probele administrate rezidă în credibilitatea acestora¹⁸.

34. Interdicții de valorificare a unor probe care s-ar opune recurgerii la anumite mijloace de probă pentru a dovedi existența unor încălcări ale articolului 101 TFUE sau ale articolului 102 TFUE există numai în cazuri excepționale. Astfel de interdicții pot fi întemeiate, pe de o parte, pe faptul că o probă a fost obținută cu încălcarea normelor fundamentale de procedură care servesc protecției justițiabilului [a se vedea în acest sens subsecțiunea a) de mai jos] și, pe de altă parte, pe faptul că proba în discuție urmează să fie utilizată într-un scop nelegal [a se vedea în acest sens subsecțiunea b) de mai jos].

a) Comisia nu a obținut probe cu încălcarea normelor fundamentale de procedură

35. Recurențele critică în primul rând aspectul că Tribunalul ar fi trebuit să examineze dacă Comisia a obținut în mod legal probele identificate în cadrul procedurii penale naționale în materie fiscală.

14 — Cu excepția presupusei încălcări a dreptului la apărare, la care ne vom referi separat, mai jos (a se vedea în acest sens punctele 52-63 din prezentele concluzii).

15 — Hotărârea din 11 septembrie 2007, Lindorfer/Consiliul (C-227/04 P, EU:C:2007:490, punctul 83), Hotărârea din 18 iulie 2013, Schindler Holding și alții/Comisia (C-501/11 P, EU:C:2013:522, punctul 45), și Hotărârea din 11 septembrie 2014, MasterCard și alții/Comisia (C-382/12 P, EU:C:2014:2201, punctul 151).

16 — Hotărârea din 7 ianuarie 2004, Aalborg Portland și alții/Comisia (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P și C-219/00 P, EU:C:2004:6, punctul 57), Hotărârea din 6 decembrie 2012, Comisia/Verhuizingen Coppens (C-441/11 P, EU:C:2012:778, punctul 70), și Hotărârea din 17 septembrie 2015, Total Marketing Services/Comisia (C-634/13 P, EU:C:2015:614, punctul 26).

17 — Hotărârea din 7 ianuarie 2004, Aalborg Portland și alții/Comisia (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P și C-219/00 P, EU:C:2004:6, punctul 55), și Hotărârea din 25 ianuarie 2007, Sumitomo Metal Industries și Nippon Steel/Comisia (C-403/04 P și C-405/04 P, EU:C:2007:52).

18 — Hotărârea din 25 ianuarie 2007, Dalmine/Comisia (C-407/04 P, EU:C:2007:53, punctele 49 și 63), și Hotărârea din 19 decembrie 2013, Siemens și alții/Comisia (C-239/11 P, C-489/11 P și C-498/11 P, EU:C:2013:866, punctul 128).

36. În principal, legalitatea strângerii de probe de către autoritățile naționale și a transmiterii către Comisie a unor informații dobândite în temeiul dreptului național se apreciază conform legislației naționale. În plus, instanța Uniunii nu este competentă să controleze legalitatea, prin raportare la dreptul național, a unui act adoptat de către o autoritate națională¹⁹. Tribunalul a făcut trimitere la acest aspect în mod întemeiat²⁰.

37. Cu siguranță, acest aspect nu înseamnă că, în cadrul unei proceduri de drept al concurenței, Comisia sau instanțele Uniunii pot recurge cu bună știință la probe obținute în mod vădit cu încălcarea unor norme fundamentale de procedură. Principiile de bază ale Uniunii, precum în special dreptul la bună administrare [articolul 41 alineatul (1) din Carta drepturilor fundamentale] și dreptul la un proces echitabil [articolul 47 alineatul (1) din Carta drepturilor fundamentale], impun ca organismele Uniunii să efectueze cel puțin o verificare sumară pe baza tuturor elementelor cazului individual pe care le cunosc²¹.

38. Pentru acest motiv, în cadrul procedurii administrative, Comisia are obligația să se asigure, pe baza tuturor elementelor cunoscute, că probele în discuție nici nu au fost colectate în mod nelegal și nici nu au fost transmise către Comisie cu încălcarea legii. În măsura în care în primă instanță se formulează critici în acest sens, Tribunalul are de asemenea obligația să verifice existența unor erori vădite²².

39. În speță, Tribunalul, precum și, anterior, Comisia s-au întemeiat în special pe două indicii care susțin legalitatea transmiterii de probe de la poliția financiară italiană către Comisie. Pe de o parte, transmiterea acestor probe nu a fost interzisă de nicio instanță națională²³. Pe de altă parte, transmiterea către Comisie a probelor în discuție, obținute în cadrul unei proceduri penale naționale în materie fiscală, a fost autorizată de parchetul italian competent²⁴.

40. Recurente nu prezintă niciun argument adecvat, menit să pună sub semnul întrebării corectitudinea constatărilor Tribunalului și să suscite îndoieli privind legalitatea transmiterii acestor probe. În cadrul procedurii de recurs, recurente declară chiar explicit că nu există nicio hotărâre a vreunei instanțe italiene potrivit căreia transmiterea documentelor în discuție ar fi nelegală, în pofida faptului că, în opinia lor, acestea au depus eforturi în sensul „exercitării drepturilor lor la nivel național”.

41. În aceste condiții, Tribunalului nu i se poate reproșa că s-a întemeiat pe probe obținute în mod nelegal de Comisie și că, astfel, valorificarea acestor probe ar fi interzisă.

b) Valorificarea probelor într-un scop nelegal

42. În plus, recurente reproșează faptul că ar fi fost interzis ca probele transmise de poliția financiară italiană și obținute în cadrul unei proceduri penale în materie fiscală să fie utilizate în cadrul unei proceduri privind o înțelegere de tip cartel pentru a face dovada încălcării articolului 101 TFUE.

19 — Hotărârea din 25 ianuarie 2007, Dalmine/Comisia (C-407/04 P, EU:C:2007:53, punctul 62).

20 — Punctul 45 din hotărârea atacată.

21 — A se vedea în acest sens și Hotărârea din 3 septembrie 2008, Kadi și Al Barakaat International Foundation/Consiliul și Comisia (C-402/05 P și C-415/05 P, EU:C:2008:461, punctul 284), potrivit căreia că nu pot fi admise în Uniune măsuri incompatibile cu respectarea drepturilor omului.

22 — A se vedea în acest sens Hotărârea din 25 ianuarie 2007, Dalmine/Comisia (C-407/04 P, EU:C:2007:53, punctul 63, ultima teză), potrivit căreia trebuie să se ia în considerare aspectul dacă o instanță națională a decis că transmiterea probelor în discuție către Comisie este nelegală.

23 — Punctele 80 și 81 din hotărârea atacată.

24 — Punctele 82-89 din hotărârea atacată.

43. În esență, recurentele își întemeiază argumentația pe articolul 12 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1/2003 și consideră că această dispoziție trebuie interpretată ca expresie a unui principiu general, potrivit căruia toate probele schimbate între Comisie și autoritățile naționale trebuie să fie utilizate numai în scopul în care au fost colectate. Așadar, în opinia recurentelor, practicile anticoncurențiale cu încălcarea articolului 101 TFUE sau a articolului 102 TFUE nu pot fi dovedite decât prin mijloace de probă colectate în acest scop.

44. Totuși, nici această argumentare nu este prea convingătoare.

45. Articolul 12 din Regulamentul nr. 1/2003 urmărește un scop special. Prin intermediul acestei dispoziții se urmăresc facilitarea și promovarea colaborării autorităților în cadrul Rețelei Europene de Concurență, așadar dintre autoritățile de concurență la nivelul Uniunii și cele de la nivel național. Pentru acest motiv, articolul 12 prevede în mod explicit că, în cadrul procedurilor privind înțelegerile de tip cartel – în condițiile prevăzute în detaliu –, probele schimbate între autoritățile de concurență pot fi valorificate ca atare.

46. Cu toate acestea, nu se poate deduce în sens invers că un schimb de informații și transmiterea de probe între autorități ar fi inadmisibile în afara Rețelei Europene de Concurență. O abordare atât de restrictivă ar încălca principiul autonomiei procedurale și ar face în același timp excesivă sarcina probei care, în cadrul unor proceduri privind înțelegerile, revine Comisiei și autorităților naționale de concurență²⁵. În sfârșit, astfel s-ar contracara un obiectiv principal din dreptul Uniunii, mai precis punerea în aplicare în mod eficient a normelor de concurență pe piața internă europeană²⁶.

47. În schimb, articolul 12 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1/2003, invocat de recurente, nu reprezintă expresia unei idei juridice generale, potrivit căreia în cadrul unei proceduri privind o înțelegere de tip cartel se permite numai valorificarea probelor colectate în prealabil în scopuri legate de dreptul concurenței. Este adevărat că probele – chiar dacă au fost obținute în mod legal – nu pot fi utilizate în scopuri nelegale. Astfel, se interzice valorificarea unor probe utilizate într-un scop nelegal. Cu toate acestea, nu rezultă astfel că probe colectate în alt scop decât cel prevăzut de dreptul concurenței (de exemplu în cadrul unei proceduri penale în materie fiscală) nu pot fi utilizate în niciun caz într-un scop prevăzut de dreptul concurenței (mai precis în cadrul unei proceduri privind o înțelegere de tip cartel, în temeiul articolului 101 TFUE, precum cea din speță). În mod corespunzător, instanțele Uniunii au recunoscut deja că probele obținute în cadrul unei proceduri penale naționale pot fi valorificate de Comisie în cadrul unei proceduri privind o înțelegere de tip cartel²⁷.

48. Valorificarea unor probe în alt scop decât cel în care au fost colectate inițial este interzisă numai atunci când legiuitorul de la nivelul Uniunii sau de la nivel național prevede în mod expres o asemenea obligație în cazul anumitor probe. Un exemplu în acest sens sunt în special probele colectate de Comisie în temeiul articolului 28 alineatul (1) din Regulamentul nr. 1/2003 în cadrul unor proceduri privind înțelegeri de tip cartel și aceeași concluzie este valabilă și în ceea ce privește schimbul de probe dintre autoritățile europene de concurență.

25 — În mod întemeiat, Tribunalul a subliniat de asemenea acest aspect (a se vedea în special punctul 78 *in fine* și punctul 79 din hotărârea atacată).

26 — În ceea ce privește regulile de concurență pentru funcționarea pieței interne, a se vedea Hotărârea din 1 iunie 1999, *Eco Swiss* (C-126/97, EU:C:1999:269, punctul 36), precum și – în ceea ce privește situația juridică ulterioară intrării în vigoare a Tratatului de la Lisabona – Hotărârea din 17 februarie 2011, *TeliaSonera* (C-52/09, EU:C:2011:83, punctul 20), și Hotărârea din 17 noiembrie 2011, *Comisia/Italia* (C-496/09, EU:C:2011:740, punctul 60). Recent, necesitatea unei puneri în aplicare în mod eficient a articolelor 101 TFUE și 102 TFUE (fostele articole 81 CE și 82 CE) a fost subliniată de exemplu în Hotărârea din 11 iunie 2009, *X BV* (C-429/07, EU:C:2009:359, punctele 33-35), în Hotărârea din 7 decembrie 2010, *VEBIC* (C-439/08, EU:C:2010:739, punctul 59), în Hotărârea din 14 iunie 2011, *Pfleiderer* (C-360/09, EU:C:2011:389, punctul 19), și în Hotărârea din 18 iunie 2013, *Schenker și alții* (C-681/11, EU:C:2013:404, punctul 46).

27 — A se vedea în acest sens Hotărârea Tribunalului din 8 iulie 2004, *Dalmine/Comisia* (T-50/00, EU:T:2004:220, punctele 83-91), confirmată prin Hotărârea Curții din 25 ianuarie 2007, *Dalmine/Comisia* (C-407/04 P, EU:C:2007:53, punctele 62 și 63).

49. Astfel de norme speciale și jurisprudența cu privire la acestea²⁸ nu permit totuși o generalizare în sensul că, în cadrul procedurilor privind înțelegerile de tip cartel derulate de autoritățile europene de concurență, nu pot fi valorificate niciodată alte probe decât cele colectate în scopuri specifice prevăzute de dreptul concurenței. În plus, articolul 12 alineatul (2) și articolul 28 alineatul (1) din Regulamentul nr. 1/2003 sunt menite să protejeze întreprinderile împotriva utilizării ulterioare împotriva lor a unor probe colectate de o autoritate de concurență în cadrul unei proceduri prevăzute de dreptul concurenței sau chiar a informațiilor furnizate voluntar în cadrul unei asemenea proceduri administrative, de exemplu printr-o solicitare de clemență, în cadrul altor proceduri în care se aplică standarde procedurale mai stricte, mai precis în anumite proceduri judiciare care fac parte din domeniul-nucleu al dreptului penal.

50. Cu toate acestea, în speță nu există indicii pentru faptul că în special normele procedurale aplicabile în Italia în procedura penală în materie fiscală ar fi mai puțin stricte decât cele pe care se întemeiază Comisia în cadrul procedurii privind înțelegerile de tip cartel. Prin urmare, în speță nu există o situație similară cu cea prevăzută la articolul 12 alineatul (2) sau la articolul 28 alineatul (1) din Regulamentul nr. 1/2003.

51. Pe scurt, nu se poate presupune, așadar, că probele transmise de poliția financiară italiană au fost utilizate în mod nelegal în procedura din speță referitoare la o înțelegere de tip cartel, aspect care ar putea justifica supoziția unei interdicții de valorificare a probelor.

2. Cu privire la presupusa încălcare a dreptului la apărare

52. În plus, în cadrul diferitor aspecte ale celui de al doilea motiv de recurs, recurente susțin că Tribunalul nu le-ar fi respectat dreptul la apărare. În continuare, vom analiza sumar criticile formulate în acest sens.

53. Recurente critică, pe de o parte, faptul că transmiterea probelor de la poliția financiară italiană către Comisie i-a fost adus la cunoștință abia la un anumit timp după efectuarea acesteia. Pe de altă parte, ele critică faptul că Comisia nu ar fi demarat o procedură referitoare la cartetul bananelor din regiunea Europei de Sud dacă poliția financiară italiană nu i-ar fi transmis notele personale în discuție ale unui salariat al Pacific – fapt care a condus la investigații suplimentare.

54. Cu toate acestea, niciunul dintre argumentele recurentelor nu sugerează în vreun fel vreo încălcare a dreptului lor la apărare.

55. Dreptul la apărare este un drept fundamental și face parte integrantă din principiile generale de drept a căror respectare este asigurată de către Curte²⁹. Acesta este consacrat de Carta drepturilor fundamentale la loc de frunte, la articolul 41 alineatul (2) și la articolul 48 alineatul (2) din aceasta.

56. Contrar opiniei aparente a recurentelor, dreptul la apărare nu apără însă împotriva declanșării de Comisie a unei proceduri privind presupuse încălcări ale articolului 101 TFUE sau ale articolului 102 TFUE și a valorificării unor probe care au fost transmise Comisiei de autorități naționale din afara Rețelei Europene de Concurență. Din dreptul la apărare rezultă numai anumite garanții procedurale, pe care Comisia trebuie să le respecte în cadrul procedurii și a căror încălcare conduce la anularea deciziei sale finale.

28 — A se vedea cu titlu principal Hotărârea din 17 octombrie 1989, Dow Benelux/Comisia (85/87, EU:C:1989:379, punctele 17 și 18), Hotărârea din 15 octombrie 2002, Limburgse Vinyl Maatschappij și alții/Comisia (C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P-C-252/99 P și C-254/99 P, EU:C:2002:582, punctele 298-300), care se referă fiecare la articolul 20 din Regulamentul nr. 1/2003. În prezent, dispoziția respectivă corespunde articolului 28 alineatul (1) din Regulamentul nr. 1/2003.

29 — Hotărârea din 7 ianuarie 2004, Aalborg Portland și alții/Comisia (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P și C-219/00 P, EU:C:2004:6, punctul 64), Hotărârea din 14 septembrie 2010, Akzo Nobel Chemicals și Akros Chemicals/Comisia (C-550/07 P, EU:C:2010:512, punctul 92), și Hotărârea din 25 octombrie 2011, Solvay/Comisia (C-110/10 P, EU:C:2011:687, punctul 47).

57. Respectarea dreptului la apărare impune în special ca întreprinderii în cauză să i se fi oferit posibilitatea să își prezinte poziția și să își exprime în mod util punctul de vedere asupra realității și pertinentei faptelor și circumstanțelor invocate, precum și asupra înscrisurilor reținute de Comisie în susținerea afirmației sale privind existența unei încălcări³⁰ [a se vedea de asemenea articolul 41 alineatul (2) literele (a) și (b) din Carta drepturilor fundamentale].

58. În speță, nu se contestă că recurentelor li s-a permis accesul la probele transmise de poliția financiară italiană și li s-a dat ocazia să exprime un punct de vedere cu privire la aceste probe. Ele critică numai faptul că această ocazie li s-a oferit prea târziu în cadrul procedurii administrative.

59. Trebuie să menționăm în acest sens cele două faze ale procedurii administrative³¹, precizând că accesul la dosar și audierea se realizează abia după încheierea investigării anterioare, mai precis la transmiterea comunicării privind obiecțiunile a Comisiei³². Informarea întreprinderilor în cauză la o dată anterioară ar putea îngreuna excesiv activitatea de investigare a Comisiei și ar exista riscul compromiterii unor probe³³.

60. Cu certitudine, și în cadrul investigării prealabile, anterioară transmiterii comunicării privind obiecțiunile, Comisia trebuie să se asigure că nu aduce atingere dreptului la apărare al întreprinderilor în cauză³⁴.

61. Cu toate acestea, recurențele nu au prezentat aspecte concrete, care ar putea sugera că în speță, în scopul respectării posibilităților de apărare ale FSL, ale LVP și ale PFCL, Comisia avea obligația să aducă la cunoștința acestora probele transmise de poliția financiară italiană imediat, așadar cu mult înainte de comunicarea privind obiecțiunile, și să solicite de la ele observații în acest sens³⁵. Recurențele nu au argumentat nici că simpla utilizare a probelor transmise de poliția financiară italiană ar putea afecta, ca atare, dreptul lor la apărare. Critica potrivit căreia dreptul lor la apărare a fost „afectat iremediabil” este numai o afirmație deosebit de vagă, care nu este susținută prin argumente suplimentare.

62. În sfârșit, în opinia noastră, argumentele recurentelor par să susțină faptul că Comisiei i-ar fi fost interzis să se întemeieze pe probele transmise de poliția financiară italiană pentru a demara o nouă procedură privind o încălcare de tip cartel și pentru a efectua investigații proprii. Cu toate acestea, potrivit unei jurisprudențe constante, Comisiei îi revine în orice caz această posibilitate³⁶, care prezintă o importanță esențială pentru punerea în aplicare a normelor de concurență pe piața internă a Uniunii.

30 — Hotărârea din 13 februarie 1979, Hoffmann-La Roche/Comisia (85/76, EU:C:1979:36, punctul 11), Hotărârea din 7 ianuarie 2004, Aalborg Portland și alții/Comisia (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P și C-219/00 P, EU:C:2004:6, punctul 66), Hotărârea din 25 ianuarie 2007, Dalmine/Comisia (C-407/04 P, EU:C:2007:53, punctul 44), și Hotărârea din 25 octombrie 2011, Solvay/Comisia (C-110/10 P, EU:C:2011:687, punctul 48).

31 — Hotărârea din 15 octombrie 2002, Limburgse Vinyl Maatschappij și alții/Comisia (C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P-C-252/99 P și C-254/99 P, EU:C:2002:582, punctele 181-184), Hotărârea din 21 septembrie 2006, Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied/Comisia (C-105/04 P, EU:C:2006:592, punctul 38), și Hotărârea din 3 septembrie 2009, Prym și Prym Consumer/Comisia (C-534/07 P, EU:C:2009:505, punctul 27).

32 — Hotărârea din 25 ianuarie 2007, Dalmine/Comisia (C-407/04 P, EU:C:2007:53, punctele 58 și 59).

33 — Hotărârea din 25 ianuarie 2007, Dalmine/Comisia (C-407/04 P, EU:C:2007:53, punctul 60).

34 — Hotărârea din 21 septembrie 1989, Hoechst/Comisia (46/87 și 227/88, EU:C:1989:337, punctul 15), Hotărârea din 18 octombrie 1989, Orkem/Comisia (374/87, EU:C:1989:387, punctul 33), și Hotărârea din 7 ianuarie 2004, Aalborg Portland și alții/Comisia (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P și C-219/00 P, EU:C:2004:6, punctul 63).

35 — În același sens, Hotărârea din 25 ianuarie 2007, Dalmine/Comisia (C-407/04 P, EU:C:2007:53, punctul 61).

36 — Hotărârea din 17 octombrie 1989, Dow Benelux/Comisia (85/87, EU:C:1989:379, punctul 19), și Hotărârea din 15 octombrie 2002, Limburgse Vinyl Maatschappij și alții/Comisia (C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P-C-252/99 P și C-254/99 P, EU:C:2002:582, punctul 301); în același sens – pentru cazul invers – Hotărârea din 16 iulie 1992, Asociación Española de Banca Privada și alții (C-67/91, EU:C:1992:330, punctele 42 și 43), și Hotărârea din 19 mai 1994, SEP/Comisia (C-36/92 P, EU:C:1994:205, punctul 29).

63. Având în vedere cele ce precedă, Tribunalului nu i se poate reproșa nerespectarea dreptului la apărare³⁷.

3. Cu privire la faptul că Tribunalul a denaturat probe

64. În ultimul rând, în cadrul acestui prim motiv de recurs, recurentele reproșează Tribunalului că a denaturat probele. În opinia acestora, denaturarea constă în faptul că, la punctele 67 și 68 din hotărârea atacată, Tribunalul precizează că nu prezintă relevanță dacă poliția financiară italiană a transmis Comisiei într-un mod presupus nelegal două dintre cele patru pagini în litigiu ale notelor unui salariat al Pacific.

65. Trebuie să precizăm în acest sens că o denaturare are loc numai atunci când, fără a recurge la noi elemente de probă, aprecierea elementelor de probă existente apare ca fiind vădit greșită³⁸. În plus, recurentul trebuie să indice cu precizie elementele care ar fi fost denaturate de Tribunal și să demonstreze erorile de analiză care, potrivit aprecierii sale, ar fi condus Tribunalul la această denaturare³⁹.

66. În speță, recurentele nu precizează în niciun mod ce probe ar fi denaturat Tribunalul în mod concret, ci se rezumă la afirmația deosebit de generală potrivit căreia Tribunalul ar fi „denaturat valoarea clară a probelor”. Nici la punctele 67 și 68 din hotărârea atacată nu se regăsește în vreun loc formularea criticată de recurente, potrivit căreia Tribunalul ar fi considerat nerelevantă nelegalitatea dobândirii celor două pagini din notele personale ale unui salariat al Pacific, folosite ca probe de Comisie.

67. Este adevărat că Tribunalul a constatat că cele două pagini de note ale angajatului societății Pacific „figurează în dosarul prezentei cauze independent de problema admisibilității documentelor transmise de Guardia di Finanza”⁴⁰. Totuși, prin intermediul acestei declarații, Tribunalul a făcut trimitere numai la faptul că Comisia a descoperit cele două pagini și în cadrul inspecției proprii de la sediul Pacific din Italia. În acest context, nici la o analiză deosebit de atentă a argumentelor recurențelor nu se poate constata vreo denaturare a probelor.

68. În sfârșit, prin precizările de la punctele 67 și 68 din hotărârea atacată, Tribunalul nu face decât să califice faptele din punct de vedere juridic, mai precis (lipsa) unui efect de cauzalitate al unei eventual vicii de procedură în cazul transmiterii unor anumite probe de către poliția financiară italiană către Comisie asupra procedurii ulterioare. Acest aspect nu are nicio legătură cu denaturarea probelor.

4. Concluzie intermediară

69. Pe scurt, având în vedere cele ce precedă, primul motiv de recurs este în întregime nefondat.

37 — În același sens Hotărârea Tribunalului din 8 iulie 2004, Dalmine/Comisia (T-50/00, EU:T:2004:220, punctele 83-91), confirmată prin Hotărârea Curții din 25 ianuarie 2007, Dalmine/Comisia (C-407/04 P, EU:C:2007:53, punctele 62 și 63).

38 — Hotărârea din 18 ianuarie 2007, PKK și KNK/Consiliul (C-229/05 P, EU:C:2007:32, punctul 37), Hotărârea din 22 noiembrie 2007, Sniace/Comisia (C-260/05 P, EU:C:2007:700, punctul 37), Hotărârea din 17 iunie 2010, Lafarge/Comisia (C-413/08 P, EU:C:2010:346, punctul 17), și Hotărârea din 4 iulie 2013, Comisia/Aalberts Industries și alții (C-287/11 P, EU:C:2013:445, punctul 51).

39 — Hotărârea din 7 ianuarie 2004, Aalborg Portland și alții/Comisia (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P și C-219/00 P, EU:C:2004:6, punctul 50 și 159), Hotărârea din 17 iunie 2010, Lafarge/Comisia (C-413/08 P, EU:C:2010:346, punctul 16), și Hotărârea din 8 martie 2016, Grecia/Comisia (C-431/14 P, EU:C:2016:145, punctul 32).

40 — Punctul 68 din hotărârea atacată.

B – Cu privire la aplicarea Comunicării privind cooperarea și la valorificarea probelor obținute în cadrul programului de clemență (al doilea motiv de recurs)

70. Prin intermediul celui de al doilea motiv de recurs, recurentele susțin în esență că ar fi fost interzis să se utilizeze informațiile furnizate de Chiquita în cadrul procedurii administrative ca probe pentru existența unei înțelegeri de tip cartel în cadrul prezentei proceduri, întrucât Chiquita a formulat informațiile în discuție numai având în vedere statutul său în cadrul programului de clemență. Cu toate acestea, în opinia recurentelor, Chiquita avea dreptul la acest statut numai în ceea ce privește cartetul bananelor din regiunea *Europei de Nord*, iar nu și în ceea ce privește cartetul bananelor din regiunea *Europei de Sud* în litigiu. Tribunalul ar fi omis acest aspect. În lipsa acestui statut, potrivit estimărilor recurentelor, Chiquita nu ar fi furnizat informațiile incriminatoare.

71. Punctul principal al argumentației recurentelor în cadrul celui de al doilea motiv de recurs este declarația acestora potrivit căreia, în ceea ce privește cartetul bananelor din regiunea Europei de Sud, Chiquita nu a cooperat suficient cu Comisia pentru a-și merita statutul obținut potrivit normelor privind clemența⁴¹.

1. Admisibilitate

72. Este necesar să analizăm întâi admisibilitatea acestui motiv de recurs.

73. Pe de o parte, contrar opiniei Comisiei, nu se poate argumenta că aceasta este o critică nouă în integralitatea sa. Desigur, în cadrul procedurii în primă instanță s-a pus accentul pe alt aspect, mai precis s-a ridicat problema dacă Comisia a abuzat de puterea sa de apreciere și dacă a exercitat o influență nelegală asupra Chiquita. Cu toate acestea, în hotărârea atacată, Tribunalul face referire la cerința privind cooperarea permanentă și rapidă în cadrul întregii proceduri administrative ca o condiție pentru statutul solicitat în cadrul programului de clemență⁴². Dacă recurentelor li s-ar interzice să analizeze critic aceste precizări ale Tribunalului, procedura de recurs ar fi lipsită de o parte din sensul său⁴³.

74. Pe de altă parte, aspectul dacă o întreprindere a cooperat suficient cu Comisia în cadrul procedurii administrative ține de aprecierea faptelor și probelor care intră exclusiv în sarcina Tribunalului și care nu poate fi examinată de Curte în calitate de instanță de recurs decât sub rezerva unei eventuale denaturări, care însă nu este invocată în speță⁴⁴.

75. Din această cauză, al doilea motiv de recurs este inadmisibil.

2. Temeinicie

76. Chiar dacă s-ar considera că al doilea motiv de recurs este admisibil, pentru că, în realitate se referă la calificarea juridică a faptelor, reproșul formulat de recurate nu ar fi concludent din punctul de vedere al conținutului, întrucât datele furnizate de o întreprindere în cadrul procedurii administrative și probele prezentate de aceasta nu devin inutilizabile pentru Comisie pentru motivul că această întreprindere a primit în mod necuvenit statutul de solicitant al unei măsuri de clemență.

41 — Cerințele privind cooperarea cu Comisia rezultă din cuprinsul punctului 11 litera (a) din Comunicarea Comisiei privind imunitatea la amenzi și reducerea cuantumului amenzilor în cauzele referitoare la înțelegeri (JO 2002, C 45, p. 3).

42 — A se vedea în special punctele 121-126 și 147 din hotărârea atacată.

43 — Hotărârea din 19 iulie 2012, Consiliul/Zhejiang Xinan Chemical Industrial Group (C-337/09 P, EU:C:2012:471, punctul 61), Hotărârea din 3 octombrie 2013, Inuit Tapiriit Kanatami și alții/Parlamentul și Consiliul (C-583/11 P, EU:C:2013:625, punctul 47), și Hotărârea din 14 iunie 2016, Marchiani/Parlamentul (C-566/14 P, EU:C:2016:437, punctul 37).

44 — Ordonanța din 17 septembrie 1996, San Marco/Comisia (C-19/95 P, EU:C:1996:331, punctele 39 și 40), precum și Hotărârea din 28 iunie 2005, Dansk Rørindustri și alții/Comisia (C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P-C-208/02 P și C-213/02 P, EU:C:2005:408, punctul 449), și Hotărârea din 3 septembrie 2015, Inuit Tapiriit Kanatami și alții/Comisia (C-398/13 P, EU:C:2015:535, punctul 37).

77. În plus, motivele care au determinat un martor să coopereze cu autoritățile nu produc efecte asupra legalității colectării de probe și asupra posibilității de valorificare a probelor. Acestea pot prezenta relevanță eventual în cadrul aprecierii valorii declarațiilor și a credibilității acestora. Cu toate acestea, în speță nu există o asemenea situație.

78. Prin urmare, al doilea motiv de recurs nu este numai inadmisibil, ci și neîntemeiat.

C – Cu privire la protecția jurisdicțională efectivă în ceea ce privește amenda (al treilea motiv de recurs)

79. Al treilea motiv de recurs are ca obiect principiul protecției jurisdicționale efective și se îndreaptă în esență împotriva punctelor 501-564 din hotărârea atacată. Recurentele critică în esență faptul că Tribunalul „nu a efectuat un control jurisdicțional complet al amenzii aplicate” și că astfel nu a aplicat conceptul de plenitudine de competență (articolul 31 din Regulamentul nr. 1/2003) și a încălcat articolul 6 CEDO și articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale, calculând astfel în mod greșit amenda.

80. Acest motiv de recurs este invocat cu titlu subsidiar. Ne vom referi la acest motiv întrucât, potrivit precizărilor noastre de mai sus, primele două motive de recurs nu pot fi primite.

81. Contrar opiniei aparente a Comisiei, nu se poate considera că acest al treilea motiv de recurs este o extindere inadmisibilă a obiectului litigiului [articolul 170 alineatul (1) din Regulamentul de procedură], întrucât, la punctele 501 și următoarele din hotărârea atacată, Tribunalul a analizat cererile formulate în subsidiar de FSL, de LVP și de PFCI care se refereau la anularea sau la *reducerea* amenzii. Spre deosebire de „anularea amenzii”, „reducerea amenzii” se referă la exercitarea plenitudinii de competență în sensul articolului 261 TFUE coroborat cu articolul 31 din Regulamentul nr. 1/2003. Așadar, problematica supusă analizei a fost enunțată deja în obiectul litigiului în primă instanță.

82. Cu toate acestea, Curtea examinează exercitarea competenței de fond a Tribunalului în cauze referitoare la înțelegeri (articolul 261 TFUE coroborat cu articolul 31 din Regulamentul nr. 1/2003) numai în cazul unor erori vădite⁴⁵. Asemenea erori sunt reținute, în primul rând, atunci când Tribunalul nu a respectat întinderea competențelor sale potrivit articolului 261 TFUE⁴⁶, în al doilea rând, „atunci când nu a luat în considerare în mod global toate punctele de vedere exprimate”⁴⁷ și, în al treilea rând, „atunci când a aplicat criterii juridice eronate⁴⁸, îndeosebi în privința principiilor egalității de tratament⁴⁹ și proporționalității⁵⁰”.

45 — Hotărârea din 7 ianuarie 2004, Aalborg Portland și alții/Comisia (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P și C-219/00 P, EU:C:2004:6, punctul 365).

46 — A se vedea în acest sens Concluziile noastre prezentate în cauzele Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied/Comisia (C-105/04 P, EU:C:2005:751, punctul 137), Schindler Holding și alții/Comisia (C-501/11 P, EU:C:2013:248, punctul 190) și Pilkington Group și alții/Comisia (C-101/15 P, EU:C:2016:258, punctul 112); în același sens a se vedea Hotărârea din 18 iulie 2013, Schindler Holding și alții/Comisia (C-501/11 P, EU:C:2013:522, punctele 155 și 156), și Hotărârea din 24 octombrie 2013, Kone și alții/Comisia (C-510/11 P, EU:C:2013:696, punctele 40 și 42).

47 — Hotărârea din 17 decembrie 1998, Baustahlgewebe/Comisia (C-185/95 P, EU:C:1998:608, punctul 128), Hotărârea din 28 iunie 2005, Dansk Rørindustri și alții/Comisia (C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P-C-208/02 P și C-213/02 P, EU:C:2005:408, punctele 244 și 303) și Hotărârea din 3 septembrie 2009, Papierfabrik August Koehler și alții/Comisia (C-322/07 P, C-327/07 P și C-338/07 P, EU:C:2009:500, punctul 125).

48 — Hotărârea din 17 decembrie 1998, Baustahlgewebe/Comisia (C-185/95 P, EU:C:1998:608, punctul 128), Hotărârea din 28 iunie 2005, Dansk Rørindustri și alții/Comisia (C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P-C-208/02 P și C-213/02 P, EU:C:2005:408, punctele 244 și 303), și Hotărârea din 3 septembrie 2009, Papierfabrik August Koehler și alții/Comisia (C-322/07 P, C-327/07 P și C-338/07 P, EU:C:2009:500, punctul 125).

49 — Hotărârea din 16 noiembrie 2000, Weig/Comisia (C-280/98 P, EU:C:2000:627, punctele 63 și 68), Hotărârea din 9 martie 2000, Sarrió/Comisia (C-291/98 P, EU:C:2000:631, punctele 97 și 99), și Hotărârea din 19 iulie 2012, Alliance One International și Standard Commercial Tobacco/Comisia (C-628/10 P și C-14/11 P, EU:C:2012:479, punctul 58).

50 — Hotărârea din 22 noiembrie 2012, E.ON Energie/Comisia (C-89/11 P, EU:C:2012:738, punctul 126) și Hotărârea din 18 iulie 2013, Schindler Holding și alții/Comisia (C-501/11 P, EU:C:2013:522, punctul 165).

83. Critica formulată de recurente în sensul abordării prea superficiale a „pleine juridiction” se încadrează la prima dintre categoriile menționate. În sfârșit, Tribunalului i se reproșează că a omis să își exercite integral competențele care îi revin în temeiul articolului 261 TFUE și că astfel a încălcat principiul protecției jurisdicționale efective (articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale)⁵¹.

84. Cu toate acestea, în realitate, Tribunalul a analizat în detaliu – la peste 60 de puncte din hotărârea atacată – toate argumentele prezentate de părți în instanță cu privire la o eventuală anulare sau reducere a amenzii.

85. Faptul că, în acest context, Tribunalul a analizat intensiv Orientările din 2006⁵² și a examinat dacă, în cadrul aplicării acestor orientări, Comisia a săvârșit vreo eroare este legat de criticile formulate în primă instanță de FSL, de LVP și de PFCI⁵³. Astfel, nu se poate deduce nicidecum că Tribunalul a considerat că are obligația să le aplice și că nu poate depăși cadrul acestor orientări⁵⁴. Critica formulată de recurente în acest sens se întemeiază pe o lectură vădit eronată a hotărârii atacate.

86. De altfel, contrar opiniei aparente a recurentelor, Tribunalul nu are obligația să examineze amenda în afara cadrului criticilor și argumentelor formulate în primă instanță de FSL, de LVP și de PFCI. În această privință, trebuie subliniat că exercitarea competenței de fond nu echivalează cu un control din oficiu și că procedura în fața instanțelor Uniunii este contradictorie⁵⁵.

87. În sfârșit, prin intermediul celui de al treilea motiv de recurs, se pare că recurentele încearcă în principal să obțină aceeași reducere cu 60 % a amenzii care a fost acordată membrilor cartelului bananelor din regiunea Europei de Nord, ca circumstanță atenuantă⁵⁶.

88. Tribunalul a precizat însă în detaliu motivul pentru care, în opinia sa, în speță nu s-a luat în considerare o asemenea reducere a amenzii⁵⁷.

89. Curtea nu are sarcina de a substitui, pentru motive de echitate, aprecierea Tribunalului cu propria apreciere atunci când acesta se pronunță, în exercitarea competenței sale de fond, asupra cuantumului amenzilor aplicate unor întreprinderi ca urmare a încălcării de către acestea a dreptului Uniunii⁵⁸.

51 — Având în vedere că Uniunea nu a aderat la Convenția CEDO, articolul 6 din aceasta, invocat în plus de recurente, nu reprezintă un instrument juridic care să poată fi invocat în mod nemijlocit ca standard de control al legalității actelor organismelor Uniunii. În plus, trebuie să se recurgă exclusiv la articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale (Hotărârea din 26 februarie 2013, Åkerberg Fransson, C-617/10, EU:C:2013:105, punctul 44, și Hotărârea din 18 iulie 2013, Schindler Holding și alții/Comisia, C-501/11 P, EU:C:2013:522, punctul 32).

52 — Orientările privind calcularea amenzilor aplicate în temeiul articolului 23 alineatul (2) litera (a) din Regulamentul (CE) nr. 1/2003 (JO 2006, C 210, p. 2, Ediție specială, 08/vol. 4, p. 264).

53 — A se vedea de exemplu punctul 501 din hotărârea atacată.

54 — Potrivit precizărilor Curții, asemenea orientări nu sunt obligatorii pentru puterea judecătorească, dar instanțele Uniunii se pot inspira din acestea atunci când își exercită competența de fond: Hotărârea din 6 decembrie 2012, Verhuizingen Coppens (C-441/11 P, EU:C:2012:778, punctul 80), și Hotărârea din 21 ianuarie 2016, Galp Energía España și alții/Comisia (C-603/13 P, EU:C:2016:38, punctul 90).

55 — Hotărârea din 8 decembrie 2011, Chalkor/Comisia (C-386/10 P, EU:C:2011:815, punctul 64), Hotărârea din 10 iulie 2014, Telefónica și Telefónica de España/Comisia (C-295/12 P, EU:C:2014:2062, punctul 213), și Hotărârea din 9 iunie 2016, Repsol Lubricantes y Especialidades și alții/Comisia (C-617/13 P, EU:C:2016:416, punctul 85).

56 — A se vedea în acest sens punctul 544 și urm. din hotărârea atacată.

57 — Punctele 547–554 din hotărârea atacată.

58 — Hotărârea din 22 noiembrie 2012, E.ON Energie/Comisia (C-89/11 P, EU:C:2012:738, punctul 125), Hotărârea din 9 iunie 2016, Repsol Lubricantes y Especialidades și alții/Comisia (C-617/13 P, EU:C:2016:416, punctul 81).

90. În plus, Curtea ar trebui să constate o eroare de drept săvârșită de Tribunal, ca urmare a caracterului inadecvat al cuantumului unei amenzi, doar în măsura în care „nivelul sancțiunii este nu numai inadecvat, ci și excesiv, până la a fi disproporționat”⁵⁹. Recurente nu au prezentat însă niciun indiciu concret în acest sens⁶⁰.

91. Pe scurt, în consecință, Tribunalului nu i se poate imputa nicio eroare de drept în ceea ce privește exercitarea competenței de fond și nici vreo încălcare a principiului protecției jurisdicționale efective. Astfel, al treilea motiv de recurs este neîntemeiat.

D – Cu privire la conceptul de restrângere a concurenței prin obiect (al patrulea motiv de recurs)

92. Prin intermediul celui de al patrulea și ultimul motiv de recurs, recurente se referă la restrângerea concurenței prin obiect în sensul articolului 101 TFUE. Ele reproșează Tribunalului că la punctele 463-474 – în special la punctul 466 – din hotărârea atacată s-a întemeiat pe o înțelegere insuficientă a conceptului de restrângere a concurenței prin obiect și că acest aspect a condus la o calificare eronată a faptelor și a adus atingere dreptului la apărare al FSL, al LVP și al PFCI.

93. Acest motiv de recurs este invocat cu titlu mai subsidiar și trebuie examinat, întrucât niciunul dintre celelalte motive de recurs nu poate fi admis.

94. În esență, recurente reproșează Tribunalului că nu a apreciat suficient de detaliat contextul economic și juridic în care s-a încadrat comportamentul incriminat al părților la înțelegerea de tip cartel.

1. Admisibilitate

95. Comisia consideră că argumentul recurențelor este o critică nouă, inadmisibilă, întrucât în primă instanță FSL, LVP și PFCI au adus în discuție contextul economic și juridic numai cu privire la eventuale *efecte* anticoncurențiale ale comportamentului incriminat al părților la înțelegerea de tip cartel și nu în ceea ce privește *obiectivul* anticoncurențial.

96. Cu toate acestea, o asemenea abordare pare excesiv de formalistă. Deși recursul nu poate modifica obiectul litigiului dedus judecării Tribunalului și nici nu poate cuprinde concluzii noi [articolul 170 alineatul (1) din Regulamentul de procedură al Curții]⁶¹, recurente pot invoca orice argument pertinent, cu singura condiție ca recursul să nu modifice obiectul litigiului dedus judecării Tribunalului⁶² și în special să dezvolte și să nuanțeze argumentele invocate în primă instanță⁶³.

59 — Hotărârea din 22 noiembrie 2012, E.ON Energie/Comisia (C-89/11 P, EU:C:2012:738, punctul 126), Hotărârea din 10 iulie 2014, Telefónica și Telefónica de España/Comisia (C-295/12 P, EU:C:2014:2062, punctul 205), Hotărârea din 9 iunie 2016, Repsol Lubricantes y Especialidades și alții/Comisia (C-617/13 P, EU:C:2016:416, punctul 82), Hotărârea din 7 septembrie 2016, Pilkington Group și alții/Comisia (C-101/15 P, EU:C:2016:631, punctul 73), și Hotărârea din 14 septembrie 2016, Trafilerie Meridionali/Comisia (C-519/15 P, EU:C:2016:682, punctul 56).

60 — În același sens a se vedea Hotărârea din 9 iunie 2016, Repsol Lubricantes y Especialidades și alții/Comisia (C-617/13 P, EU:C:2016:416, punctul 83).

61 — A se vedea de asemenea Hotărârea din 25 iunie 2014, Nexans și Nexans France/Comisia (C-37/13 P, EU:C:2014:2030, punctul 45), și Hotărârea Repsol Lubricantes y Especialidades și alții/Comisia (C-617/13 P, EU:C:2016:416, punctul 58).

62 — Hotărârea din 18 ianuarie 2007, PKK și KNK/Consiliul (C-229/05 P, EU:C:2007:32, punctul 66), și Hotărârea din 18 noiembrie 2010, NDSHT/Comisia (C-322/09 P, EU:C:2010:701, punctele 41 și 42).

63 — A se vedea în acest sens Hotărârea din 10 septembrie 2009, Akzo Nobel și alții/Comisia (C-97/08 P, EU:C:2009:536, punctul 39), și Hotărârea din 29 septembrie 2011, Elf Aquitaine/Comisia (C-521/09 P, EU:C:2011:620, punctul 36); în mod similar, Hotărârea din 9 iunie 2016, Repsol Lubricantes y Especialidades și alții/Comisia (C-617/13 P, EU:C:2016:416, punctele 59-61).

97. Aceasta este situația în speță. Obiectul litigiului în primă instanță a fost cu titlu general problema caracterului anticoncurențial al practicii incriminate a părților la înțelegerea de tip cartel⁶⁴. Având în vedere că FSL, LVP și PFCI au prezentat argumente – superficiale, de altfel – privind contextul economic și juridic al practicii lor în fața instanței, în etapa recursului ele pot relua sau aprofunda aceste argumente fără ca astfel să se extindă obiectul litigiului.

98. În consecință, al patrulea motiv de recurs este admisibil.

2. Temeinicia

99. În principiu, părțile sunt de acord că obiectivul anticoncurențial al unui comportament prevăzut la articolul 101 TFUE trebuie apreciat având în vedere printre altele contextul economic și juridic în care se înscrie acest comportament⁶⁵. Disputa din fața Curții se referă numai la aspectul dacă în speță Tribunalul a analizat suficient de intensiv acest context economic și juridic.

100. Gradul de detaliere a analizei Tribunalului în ceea ce privește contextul economic și juridic depinde, desigur, de natura comportamentului incriminat. În cazurile în care obiectivul anticoncurențial este deosebit de vădit, analiza contextului economic și juridic în care se încadrează practica poate astfel să se limiteze la ceea ce este strict necesar potrivit naturii sale⁶⁶.

101. Un astfel de obiectiv anticoncurențial deosebit de vădit există tocmai atunci când concurenții încheie asemenea acorduri privind prețurile produselor lor⁶⁷ sau fac schimb de informații sensibile, care prezintă relevanță pentru stabilirea prețurilor⁶⁸. Contrar opiniei recurentelor, articolul 101 TFUE nu interzice numai acordurile referitoare la prețuri, ci și schimbul de informații sensibile referitoare la stabilirea prețurilor⁶⁹.

102. Având în vedere cele ce precedă, în speță, nu se poate reproșa Tribunalului că nu a analizat suficient de detaliat contextul economic și juridic al comportamentului incriminat.

103. Diferența de bază dintre restrângerea concurenței prin obiect și prin efect în sensul articolului 101 TFUE ar fi estompată în cazul în care autorităților de concurență și instanțelor Uniunii sesizate cu cauze de dreptul concurenței li s-ar impune o analiză intensivă a contextului economic și juridic și într-un caz de coluziune între întreprinderi, în care caracterul anticoncurențial este evident.

104. În plus, niciunul dintre argumentele contextuale prin intermediul cărora recurentele încearcă să susțină caracterul inofensiv al schimbului de informații din perspectiva concurenței nu convinge în mod deosebit.

64 — Tribunalul a examinat existența unui obiect anticoncurențial și a unui efect anticoncurențial la același paragraf din hotărârea atacată (a se vedea în acest sens titlul care precedă punctul 463 din hotărâre).

65 — Hotărârea din 4 iunie 2009, T-Mobile Netherlands și alții (C-8/08, EU:C:2009:343, punctul 27), Hotărârea din 19 martie 2015, Dole Food și Dole Fresh Fruit Europe/Comisia (C-286/13 P, EU:C:2015:184, punctul 117), și Hotărârea din 20 ianuarie 2016, Toshiba Corporation/Comisia (C-373/14 P, EU:C:2016:26, punctul 27).

66 — Hotărârea din 20 ianuarie 2016, Toshiba Corporation/Comisia (C-373/14 P, EU:C:2016:26, punctul 29).

67 — Hotărârea din 30 ianuarie 1985, Clair (123/83, EU:C:1985:33, punctul 22), Hotărârea din 11 septembrie 2014, CB/Comisia (C-67/13 P, EU:C:2014:2204, punctul 51), și Hotărârea din 19 martie 2015, Dole Food și Dole Fresh Fruit Europe/Comisia (C-286/13 P, EU:C:2015:184, punctul 115).

68 — Hotărârea din 4 iunie 2009, T-Mobile Netherlands și alții (C-8/08, EU:C:2009:343, punctele 32-37), și Hotărârea din 19 martie 2015, Dole Food și Dole Fresh Fruit Europe/Comisia (C-286/13 P, EU:C:2015:184, punctele 119-124).

69 — *Ibidem*.

105. În primul rând, situația că, în cadrul politicii agricole comune, sectorul bananelor se supune unei măsuri de organizare a pieței nu înseamnă o autorizare a înțelegerilor referitoare la stabilirea prețurilor sau a schimbului de informații sensibile cu relevanță în stabilirea prețurilor între întreprinderi concurente. Dimpotrivă, tocmai pe o piață în care, având în vedere imixtiunea autorităților de reglementare, concurența are o marjă de manevră redusă, trebuie combătute cu determinare orice aranjamente între întreprinderi, menite să afecteze restul mediului concurențial.

106. În al doilea rând, nu prezintă relevanță frecvența schimbului de informații sensibile dintre concurenți. Potrivit jurisprudenței, chiar și un singur schimb de informații poate constitui temeiul pentru constatarea unei încălcări și pentru aplicarea unei amenzi, în cazul în care, ulterior acestui schimb de informații, întreprinderile în cauză au rămas active pe piață⁷⁰. În orice caz, frecvența și regularitatea cu care a fost efectuat schimbul de informații pot prezenta eventual relevanță pentru cuantumul amenzii⁷¹.

107. În al treilea rând, nici trimiterile recurentelor la dimensiunea lor redusă și la cota lor redusă din piața europeană a bananelor nu modifică cu nimic obiectivul anticoncurențial al comportamentului lor, întrucât un acord care poate să afecteze comerțul dintre statele membre și care are un obiect anticoncurențial constituie, prin natura sa și independent de orice efect concret al acestuia, o restrângere semnificativă a concurenței⁷². Interzicerea unor practici coluzive anticoncurențiale, astfel cum prevede articolul 101 TFUE, se aplică în aceeași măsură întreprinderilor mici și întreprinderilor mari, precum și tuturor piețelor indiferent de dimensiunea acestora.

108. În sfârșit, nici faptul că Tribunalul nu a optat pentru o analiză detaliată a contextului economic și juridic al practicii incriminate nu reprezintă o încălcare a dreptului la apărare. Dreptul la apărare (în cadrul procedurii administrative) și principiul contradictorialității (în cadrul procedurii judiciare) sunt respectate atunci când tuturor părților li se acordă ocazii suficiente să își prezinte concluziile. Nu se poate considera că asemenea drept procedural este încălcat atunci când, din punctul de vedere al conținutului, Tribunalul nu ajunge la o concluzie diferită de convingerea uneia sau mai multora dintre părți, întrucât aprecierea suficientă a practicii incriminate din punctul de vedere al conținutului nu este o chestiune de drept procedural, ci o chestiune de drept material.

109. În consecință, având în vedere ansamblul considerațiilor care precedă, și al patrulea motiv de recurs este nefondat.

E – Sumar

110. Având în vedere că niciunul dintre argumentele invocate de recurente nu a fost admis, recursul trebuie respins în întregime.

VI – Cheltuieli

111. Potrivit articolului 184 alineatul (2) din Regulamentul de procedură, atunci când recursul nu este fondat, Curtea se pronunță asupra cheltuielilor de judecată.

70 — Hotărârea din 4 iunie 2009, T-Mobile Netherlands și alții (C-8/08, EU:C:2009:343, punctele 58 și 59); a se vedea de asemenea și Hotărârea din 8 iulie 1999, Comisia/Anic Participazioni (C-49/92 P, EU:C:1999:356, punctul 121), și Hotărârea din 8 iulie 1999, Hüls/Comisia (C-199/92 P, EU:C:1999:358, punctul 162).

71 — A se vedea în completare Concluziile noastre prezentate în cauzele T-Mobile Netherlands și alții (C-8/08, EU:C:2009:110, punctele 97-107) și Dole Food și Dole Fresh Fruit Europe/Comisia (C-286/13 P, EU:C:2014:2437, punctul 125).

72 — Hotărârea din 13 decembrie 2012, Expedia (C-226/11, EU:C:2012:795, punctul 37).

112. În temeiul articolului 138 alineatele (1) și (2) coroborat cu articolul 184 alineatul (1) din Regulamentul de procedură, partea care cade în pretenții este obligată, la cerere, la plata cheltuielilor de judecată. În cazul în care mai multe părți cad în pretenții, Curtea decide asupra împărțirii cheltuielilor de judecată. Întrucât Comisia a formulat concluzii în acest sens, iar recurente au căzut în pretenții, se impune obligarea acestora la plata cheltuielilor de judecată. Acestea trebuie să suporte în solidar cheltuielile de judecată, întrucât au introdus împreună recursul.

VII – Concluzie

113. În lumina considerațiilor precedente, propunem Curții să se pronunțe după cum urmează:

- 1) Respinge recursul.
- 2) Obligă recurente să suporte în solidar cheltuielile de judecată.